

6D010900 – Математика мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін орындалған Еркишева Жазира Сабыровнаның «Орта мектеп оқушыларын мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі» тақырыбындағы дайындаған диссертациялық жұмысына ғылыми көнеспешінің

ПІКІРІ

Қазіргі отандық білім беру жүйесінің басты талабы жас ұрпақтың білім алу мүмкіндіктерін кеңейту, отандық білім беру жүйесін әлемдік білім беру жүйесіне кіріктіру мақсатынан туындарды. Мектеп бітірушінің әлеуметтік және қоғамдық өмірдегі өзгерістерге икемделе отырып, мектепте алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілігі мен дайындығын тың мазмұнды жаңа мектеп қана қамтамасыз ететінін әлемдік тәжірибе көрсетіп отыр. Жаңартылған білім жүйесінің негізгі мақсаты қарқынды дамып келе жатқан өзгермелі қоғамда өмір сүрге икемді, өздігінен білім алуға, алған білімін өмірлік жағдаяттарға сәйкес қолдана білуғе, өзін-өзі толық жүзеге асыруға дайын, шығармашылыққа бейім, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру мен дамыту болып табылады.

Соңғы жылдары Қазақстан билігі халықтың қаржылық сауаттылығының жайкүйіне ерекше назар аударып келеді, бұған көптеген мемлекеттік нормативтік құжаттар мен бағдарламалар дәлел болады.

Сондай-ак Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 мамырдағы №338 қаулысымен бекітілген «Қаржылық сауаттылықты арттырудың 2020–2024 жылдарға арналған тұжырымдамасы» барысында халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру саласындағы басымдықтарды, мақсаттар мен міндеттерді, мақсаттарға тиімді кол жеткізу қағидалары және міндеттерді шешу тәсілдері туралы атап көрсетілген.

Бұл тұжырымдаманың мақсаты жеке қаржыға қатысты шешімдер қабылдау кезінде азаматтарда ұтымды қаржылық әрекетті қалыптастыру, азаматтардың тұрмыс деңгейі мен сапасын арттыру болып табылады.

Қаржылық сауаттылық қаржылық білім берудің үздіксіз процесі арқылы іске асырылады, ол халыктың хабардар болуын, қаржылық білімі мен дағдысын, жеке немесе отбасылық бюджетті басқару бойынша дұрыс әрі сарапланған шешімдер қабылдауға көмектесетін әрекет ету модельдерін жақсартуға бағытталған.

Қаржылық сауаттылықты қалыптастыру бүгінгі таңда жалпы білім беру жүйесі жұмысының сұранысқа ие бағыттарының біріне айналуда. Қазіргі мұғалім қаржылық сауаттылық саласындағы біліммен қаруланып қана қоймай, сонымен қатар оқытуда мектеп окушыларының қаржылық сауаттылығын қалыптастыруға қажетті дағдыларға ие болуы керек. Осындай мақсатта аталған тұжырымдамада білім беру жүйесіне қатысты міндеттер қойылған. «Білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде халықтың түрлі нысаналы топтарының қаржылық білімін арттыру» міндетінде қаржылық сауаттылықты арттырудың оқыту бағдарламалары мен құралдарын әзірлең, іске косу қажет екендігі көрсетілген. Сонымен қатар қаржылық білім беру түпмәтінінде жастарға білім беруге ерекше қоңіл бөлу қажет, соған байланысты жалпы орта білім беру мекемелеріне арналған әдістемелік материалдар нақты және заманауи, қолжетімді және халықтың қажеттілігі бойынша бейімделген болуы, мұғалімдермен әріптестіктеке әзірленуі және жалпы орта білім беру мекемелерінде сынақтан өтуі тиіс деп, нақты атап көрсетілген.

Қазіргі нарықтың экономикалық қоғамда, біздің міндетіміз-балаларды болашак кәсіби қызметті жүргізу үшін ғана емес, сонымен бірге отбасы аясында да үнемі өзгеріп отыратын экономикалық дағдарыска сай, қаржылық жағдайды дұрыс бағалауға, үнемшілдікке, қаржыны тиімді жұмсауға, қаржылық қызметтерді тұтынушылар ретінде өз құқыктарын қорғау туралы сенімді ақпаратқа қол жеткізуге, қаржылық қызметтерді тұтынушы ретінде алайқтардан күрығына түспеуге, қаржылық терміндер мен тетіктерді

жете түсінуге үйрету. Біздің елімізде қаржылық сауаттылық деңгейі әлі де төмен және барлық мұдделі тараپтардың ұзак мерзімді жүйелі және келісілген жұмысын талап етеді. Мектептерде қаржылық сауаттылық сабактарын енгізу қажеттілігі қазіргі балалардың тауарларды өз бетінше белсенді сатып алуына, пластикалық карталар мен мобиЛЬДІ қосымшаларды пайдалануына байланысты. Яғни, олар ерте жастан бастап ақша белгілерімен жұмыс істейді және сауда-қаржылық катынастардың белсенді қатысушылары болып табылады, бұл олардан қаржылық сауаттылықтың белгілі бір деңгейін талап етеді.

Осыған байланысты, Еркишева Жазира Сабыровнаның «Орта мектеп оқушыларын мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі» тақырыбына дайындаған диссертациялық жұмысы Қазақстан республикасының ғылымды дамыту бағыттары мен мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес келеді.

Докторант Еркишева Жазира Сабыровнаның «Орта мектеп оқушыларын мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі» тақырыптық зерттеу жұмысы, мектеп оқушыларының математиканың қолданбалы бағытын күштейту, мәтіндік есептерді шешу арқылы қаржылық сауаттылық қалыптастыру әдістемесінің жеткілікісін дамуы зерттеудің өзектілігін анықтады. Осыған орай, докторант оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру барысында мәтінді есептерді шығаруға үйретудің педагогикалық психологиялық негіздерін талдап, қаржылық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған қаржылық-экономикалық мазмұнды мәтінді есептерді қолданыстағы математика пәні бойынша талдаудан өткізіп, зерттеу тақырыбына сай математика сабактарында оқытуда қаржылық сауаттылықты қалыптастыру мәселесі педагогикалық үдерісті ұйымдастыру мәселелері бойынша зерделенбенгендіктен, оларды бүгінгі қоғамның әлеуметтік органдарын сұраныс талабына қарай қолдану керектігін негізден отыр.

Диссертант «Орта мектеп оқушыларын мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі» тақырыбы бойынша зерттеу жұмысын жүргізген педагогтар мен психологтардың еңбектерін жан-жақты талдап, жүзеге асыруға қатысты идеялар мен көзқарастарын жүйелі түйіндеуі, осы еңбектің ғылыми деңгейін көрсетеді және келесі реттегі нақты ғылыми жаңалығы бар нәтижелерге ие болғандығын дәлелдейді:

- математиканы оқыту процесінде есептер шығаруға және экономикалық-қаржылық мазмұнды мәтінді есептерді шығаруға үйретуде математиканың экономикамен байланыстарын анықтау максатында «қаржылық сауаттылық» ұғымын анықтаған;

- қаржылық сауаттылықты қалыптастырудың дамыған елдер тәжірибесін зерттеп, зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми-әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және математикалық еңбектерге талдаулар жасаған;

мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылық қалыптастырудың мүмкіндіктері мен мақсаттары айқындалған;

- орта мектеп математика курсындағы мәтінді есептер шығартуға үйрету арқылы оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастырудың тәсілдері мен қолданбалы және практикалық бағыттағы мәтінді есептер жүйесін құрастыру принциптері, оларды шығару тәсілдерінің әдістемесін әзірлеген;

- орта мектеп оқушыларына қаржылық-экономикалық мазмұндағы мәтінді есептерді шығаруға үйретуге арналған қаржылық сауаттылық қалыптастыру үшін, ұсынылған әдістеменің тиімділігі және мазмұнының колжетімділігін эксперимент арқылы дәлелдеген.

Диссертация кіріспеден, екі бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен, қосымшалардан тұрады.

Казіргі уақытта орта мектеп оқушылары үшін қаржылық сауаттылықтың артуы қаншалықты керек деген сұрақ туындауы мүмкін. Бұл сұраққа жауап беру үшін, халықтың

қаржылық сауаттылығын арттыру мәселесі әлемдік деңгейдегі өзекті мәселелердің бірі болып табылатынын айта келік. Сондықтан орта мектеп оқушылары қоғамның бір белшегі ретінде және қазіргі таңдағы қаржылық қатынастарда балалардың тауарларды өз бетінше белсенді сатып алуына, пластикалық карталар мен мобиЛЬДІ косымшаларды пайдалану, қаржылық жағдайды дұрыс бағалауға, үнемшілдікке, қаржыны тиімді жұмсауға, қаржылық қызыметтерді тұтынушылар ретінде өз құқықтарын қорғауға байланысты мектептерде қаржылық сауаттылық сабактарын енгізу қажеттілігі туындаиды.

Сондықтан, қаржылық білімі мен дағдысы қалыптасуы үшін математика сабактарында мәтінді есептерді шешуде қаржылық терминдер мен түсініктер арқылы қаржылық сауаттылықтың қалыптасуы, дамыған елдердің қаржылық сауаттылықты мектепте оқыту тәжірибесіне талдау жасау өте маңызды болып табылады.

Еркишева Жазира Сабыровнаның «Математиканы оқыту процесінде оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздері» атты диссертациялық жұмысының бірінші тарауында – есептер және олардың классификациясын тоқталып, есептердің түрлері бойынша мәтінді есептер, практикалық мазмұнды есептер, экономикалық-қаржылық мазмұнды есептер бойынша психологиялық-педагогикалық талдаулар жасаған. Мектеп оқушыларына қаржылық сауаттылық негіздерін үйрету математиканы оқыту үдерісіне енгізілуі арқылы жүзеге асуы мүмкіндіктері қарастырылған. Математиканың мүмкіндіктері мен ерекшелігін ескере отырып, бұл мәселені шешуде қаржылық-экономикалық есептер ерекше рөл атқарады, өйткені тәжірибеге бағытталған қаржылық есептерді шешу мектептегі математика курсының теориялық негіздерін және практикага бағдарланған тапсырмаларды шешу оқушылардың өмірлік жағдайларына бейімдеуге мүмкіндік береді.

Халықаралық PISA, TIMSS зерттеулерінде алғашқы ондықта орналаскан елдердің орта мектептеріндегі қаржылық сауаттылықты бастауыш мектептен бастап оқытыла бастайтынын, қаржы катынастары байланысты түсініктер мен терминдермен ерте жастан бастап қанықтырып, қаржылық есептерді математикалық әдістер арқылы шешуді үйренетінін, бұл жерде қолданбалы сипаттағы тапсырмалар, шынайы өмірлік жағдайларды талдауда маңызды рөл атқаратынын; қаржылық сауаттылық пен математикалық сауаттылықты шынайы өмірдегі қолданбалы мәселелермен байланыстыруши пән математика екендігіне тоқталып, мәтінді есептер шығару арқылы қаржылық сауаттылық қалыптастыруға болатындығын көрсеткен.

«Мектеп оқушыларының қаржылық сауаттылығын мәтінді есептерді шыгаруға үйрету арқылы қалыптастыру әдістемесі» атты екінші тарауында мәтінді есептерді шыгаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастырудың мақсаттары мен мазмұны, әдістері мен формалары қарастырылған. Мәтінді есептерді шыгаруға үйретуге арналған қаржылық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған есептер жүйесін құрастыру кезінде ғылымилық, жүйелілік пен реттілік, сабактастық, өмірмен байланыс, интеграциялау, шығармашылық қагидаларын басшылыққа алған.

Пәндік үлгіде математиканы қаржылық сауаттылық компоненттерімен сабактастықта білім берудің жолдарын көрсеткен.

Сабактан тыс бойынша өзіндік жұмыстар, пікірталас, тренинг коучинг сабактарды өткізуідің әдістері қарастырылған.

Жобалық үлгіде -қаржылық сауаттылықты жетілдіру бағытында ғылыми жұмыстармен айналысадын мүмкіндіктерін атап өткен.

Қаржылық мазмұнды мәтінді есептерді шешуде бастауыш мектеп математикасы мен негізгі орта мектеп математикасының сабактастығы және бағалау кезінде А, В, С күрделілік деңгейлерін бірте-бірте арттыру бойынша есептер берген.

Еркишева Жазира Сабыровна мәтінді есептерді шыгаруға үйрету арқылы оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесінде оқытуудың интербелсенді әдістерін қолданған. Оқушылардың өмірлік практикалық мәселелердің шешімін табуға дағылдандыру мақсатында оқытуудың кейс технология әдісін, мәтінді

есептерді шешуде математиканы информатика пәнімен кіркітіру сабактарында АКТ пайдаланылған. Оқушылардың математиканы оқытуда мәтінді есептерді шешуге қызығушылығын ояту және сын тұрғысынан ойлауы яғни олардың креативтілігін дамыту мақсатында миға шабуыл және эвристикалық әңгімелесу әдістерін қолдана білген.

Оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру орта мектептің оқулықтарындағы тақырыптар мен қаржылық білім мен дағды қалыптастыратын тақырыптардың мазмұнын тандау барысында мұндай тапсырмалардың оқулықта аз қамтылғандығынан орта мектептің қажеттіліктері ескерілді.

Қорытындыда жүргізілген зерттеудің негізгі нәтижелері, теориялық және эксперименттік жұмыстардың нәтижелеріне негізделген тұжырымдар мазмұндалады, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар берілген, зерттеудің келешегі көрсетілген.

Еркишева Жазира Сабыровнаның зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен қорытындылары отандық және шетелдік ғылыми басылымдарда жарық көрген. Жалпы саны 13 ғылыми-әдістемелік макаласы және 1 оқу құралы жарияланған. Соның ішінде 5 халықаралық, оның ішінде 4 республикалық, 1 шетелдік ғылыми-практикалық конференциялар, 5 - Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда жарияланды және «Scopus» мәліметтер базасына енген ғылыми журналда 2 макаласы, 1-оку құралы жарияланған.

Қорыта айтқанда, Еркишева Жазира Сабыровнаның 6D010900 – Математика мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Орта мектеп оқушыларын мәтінді есептерді шығаруға үйрету арқылы қаржылық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі» атты диссертациялық жұмысы өзіндік квалификациялық еңбек болып бадылады жәнедиссертациялық жұмысы талапқа сай толық зерттелінген.

Осыған орай, ұсынылып отырған PhD – докторлық диссертация бойынша орындалған жұмыс Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті белгілеген таланттарына сай келеді және автор Еркишева Жазира Сабыровнаның жұмысы 6D010900 – Математика мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін диссертациялық кеңесте қорғауға лайықты деп ұсынамын.

Пікір беруші:

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры,
педагогика ғылымдарының докторы

Мубараков А.М.

